

# Wstęp

Bibliografia podmiotowa i przedmiotowa poświęcona Josephowi von Eichendorffowi dotyczy działalności wydawniczej i medialnej w Polsce w latach 1989–2018. W prezentowanych wykazach uwzględniono publikacje książkowe, czasopisma, rozprawy doktorskie, druki ulotne, a także filmy, widowiska teatralne, festiwale i inne przedsięwzięcia o charakterze medialnym. Całość zamyka szkic na temat recepcji twórczości poety i pisarza urodzonego w Łubowicach koło Raciborza w prasie śląskiej po 1989 roku.

Pierwsze z prezentowanych zestawień obejmuje antologię poezji, dzieła prozatorskie i inne utwory Eichendorffa. Do autorów przekładu wierszy na język polski, które wyszły spod pióra niemieckiego romantyka, należą między innymi Wiktor Bugła, ks. Tomasz Horak, Kazimiera Iłakowiczówna, Waleria Kędzierska, Jan Koprowski, Margarethe Korzeniewicz, Friedrich Wilhelm Kremser, Janusz Krosny, Adolf Kühnemann, Andrzej Lam, Bolesław Lubosz, Rafał Nakonieczny, Stefan Napierski, Zenon „Miriam” Przesmycki, ks. Jerzy Szymik. Wybrane utwory prozatorskie, nowele, szkice autobiograficzne, eseje o zjawiskach społecznych i problemach politycznych, fragmenty zapisów wspomnień poety są dostępne polskiemu odbiorcy dzięki tłumaczeniom między innymi Jacka Stanisława Burasa, Ryszarda Kincla, Margarethe Korzeniewicz, Mieczysława Kuli, Wojciecha Kunickiego, Stefana Napierskiego, Barbary Tarnas. Publikacje te uzupełniają tłumaczenia przyczynków niemieckich badaczy życia i dorobku twórczego Eichendorffa. Autorami przekładu są między innymi Jan Goczoł, Janusz Krosny, Adolf Kühnemann, Paweł Newerla, Joanna Rostropowicz, Przemysław Rostropowicz.

W kolejnych podrozdziałach odnotowano publikacje książkowe w całości poświęcone Eichendorffowi, wraz z informacją o ich zawartości, oraz

dotyczące poety opracowania w wydawnictwach zbiorowych. Zamieszczone w poszczególnych tomach artykuły, studia i przyczynki stanowią nierzadko pokłosie debat, konferencji, sympozjów, sesji naukowych i odczytów organizowanych z okazji rocznic urodzin i śmierci barona z łubowickiego zamku. Wydarzenia te – szczególnie związane ze sto pięćdziesiątą rocznicą śmierci, w 2007 roku, i zorganizowanym wówczas Rokiem Eichendorffa, z Rokiem Pamięci Eichendorffa w 2013 roku, jak również sto sześćdziesiątą rocznicą śmierci w 2017 roku – wywoływały ożywioną dyskusję przedstawicieli ośrodków akademickich z Polski, Niemiec, Włoch, Francji, Stanów Zjednoczonych nad aktualnością i różnymi sposobami odczytywania jego dzieła, skłaniającą do spojrzenia na całokształt dorobku literackiego Eichendorffa z wielu perspektyw, z wykorzystaniem narzędzi badawczych i teorii różnych dyscyplin naukowych. Autorzy poszczególnych publikacji rejestrują, analizują i komentują poglądy autora *Z życia nicponia* na literaturę, kulturę, historię, religię, politykę, muzykę zawarte w jego prozie, poezji, publicystyce, listach, fragmentach wspomnień, dzienników i tekstów autobiograficznych. Odnotowane tomy, artykuły i przyczynki naukowe pozwalają także określić zmieniające się techniki narracyjne i strategie tłumaczeniowe, kierując uwagę użytkownika bibliografii na zagadnienia recepcji i podkreślając znaczenie utworów Eichendorffa dla polskiej prasy i literatury.

Najobszerniejszy rozdział dotyczy tekstów, które ukazywały się na łamach roczników, kwartalników, dwumiesięczników, miesięczników, dwutygodników, tygodników, pism społeczno-kulturalnych, naukowych, popularno-naukowych, czasopism branżowych oraz lokalnych periodyków wydawanych nakładem urzędów gmin i miast, związków i stowarzyszeń, organów mniejszości niemieckiej w Polsce<sup>1</sup>. Tę część książki tworzy lista ponad stu czterdziestu czasopism z ostatnich trzech dekad, która oprócz poszczególnych opisów bibliograficznych zawiera też ogólne informacje o profilu pisma (tytuł i podtytuł, częstotliwość ukazywania się, miejsce wydania i wydawca, język publikacji, numer ISSN). W przypadku periodyków, które po jakimś czasie zaczęły funkcjonować pod nowym tytułem, a nie dokonano zmiany nakładcy ani grona adresatów czy linii programowej pisma, w metryczce został podany

1 Należy wspomnieć, że na łamach niektórych pism ukazujących się w krajach niemieckiego obszaru językowego, a więc nie uwzględnionych w niniejszej bibliografii, autor noweli *Marmurowy posąg* (1818, wyd. polskie 2003, w przekładzie Margarethe Korzeniewicz, z ilustracjami Ruty Molin) zajmuje istotne miejsce. Jest to na przykład „Oberschlesisches Jahrbuch” (Stiftung Haus Oberschlesien, Ratingen), „Schlesien. Kunst – Wissenschaft – Volkskunde”, „Schlesischer Kulturspiegel” (Stiftung Kulturwerk Schlesien, Würzburg), a przede wszystkim rocznik „Aurora. Eichendorff-Almanach”, organ Eichendorff-Gesellschaft, niemieckiego Towarzystwa im. Eichendorffa w Würzburgu.

także poprzedni lub kolejny tytuł periodyku. Następujące warianty podtytułu danego czasopisma odnotowane zostały w porządku chronologicznym, począwszy od aktualnego do najstarszego. W razie potrzeby według tej samej zasady szeregowano informacje o miejscu wydania i wydawcy.

Pod tytułem każdego ujętego w zestawieniu czasopisma i metryczką znajduje się wykaz opublikowanych na jego łamach wierszy Eichendorffa w przekładzie na język polski oraz artykułów odnoszących się do twórczości poety lub wybranych zdarzeń z jego biografii. W wykazie uwzględniono również artykuły, omówienia oraz noty dostępne jedynie w witrynie internetowej danego pisma. Publikacjom tego rodzaju towarzyszy często bogaty materiał fotograficzny zgromadzony w galerii zdjęć. Wyszczególnienie pozycji dostępnych jedynie w internecie wynika z faktu, że teksty te w porównaniu z artykułami prezentowanymi w wersji drukowanej pisma w wielu przypadkach wykazują istotne różnice w treści lub zawarte w nich informacje nie występują w ogóle w danym numerze periodyku.

W bibliografii zrezygnowano z prezentowania wyników kwerend, których celem było zbadanie recepcji Eichendorffa w polskich dziennikach, a które obejmowały obszerny, często nieusystematyzowany i niezdigitalizowany materiał zgromadzony w bibliotekach, archiwach i czytelnich. Ze względu na olbrzymią liczbę artykułów drukowanych w ostatnich trzydziestu latach w regionalnych, ponadregionalnych i lokalnych gazetach zagadnienie to uznaje się za odrębny temat badawczy, warty osobnego opracowania. Zamyśl tego rodzaju zasygnalizowany został w podrozdziale prezentującym recepcję twórczości Eichendorffa w prasie śląskiej w ostatnich trzech dekadach.

W niniejszej książce podjęto próbę określenia miejsca Josepha von Eichendorffa w świadomości krytyków, tłumaczy, literaturoznawców, historyków, historyków literatury, kulturoznawców, folklorystów i etnologów, na podstawie wyszukanych w polskiej prasie artykułów, not i omówień. Uważny czytelnik z łatwością odnajdzie wśród odnotowanych pozycji nazwiska niemieckich badaczy oraz tłumaczenia ich tekstów na język polski dostępne w polskich czasopismach lub w wydanych w Polsce tomach zbiorowych.

Wykaz obejmuje zatem nie tylko opublikowane w czasopismach wiersze poety w polskim przekładzie, ale także artykuły, noty, recenzje poświęcone wybranym aspektom twórczości lub biografii barona z Łubowic, redagowane w języku polskim i niemieckim, a także angielskim czy nawet pisane po łacinie i gwarą śląską. Miejsce i znaczenie recenzji jako swoistego gatunku krytycznoliterackiego związane jest z rozwojem prasy w Polsce po 1989 roku. Dorobek Eichendorffa stał się przedmiotem zainteresowania publicystów i redakcji krajowych, regionalnych i lokalnych czasopism, rozpoczynających funkcjonowanie na rynku prasowym u progu lat dziewięćdziesiątych

XX wieku lub powołanych do życia w późniejszym okresie. Z tego też powodu przyjęte w bibliografii ramy czasowe, a co za tym idzie wybór roku 1989, nie są przypadkowe. Zmiana paradygmatu stosunków polsko-niemieckich, zainteresowanie nie tylko tym, co na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX stulecia wydarzyło się w Polsce i Niemczech, ale także literaturą i kulturą obu narodów, wytworzyła w konsekwencji nowy obraz Polski w Niemczech i Niemiec w Polsce. Skutkiem działań politycznych i decyzji z lat 1989–1990 oraz wydarzeń, spośród których warto przywołać wizytę Helmuta Kohla w Polsce w listopadzie 1989 roku, przerwana pamiętnymi wydarzeniami w Berlinie 9 listopada, wznowioną i zakończoną 14 listopada, spotkanie w Krzyżowej premiera rządu polskiego Tadeusza Mazowieckiego z kanclerzem Niemiec, gest znaku pokoju podczas mszy świętej czy podpisanie traktatu potwierdzającego istniejącej granicy między państwami w Warszawie 14 listopada 1990 roku oraz traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy w Bonn 17 czerwca 1991 roku – odbierane były jako solidne fundamenty nowego rozdziału stosunków polsko-niemieckich. Wydarzeniom politycznym towarzyszyło między innymi powstanie związków i organizacji kulturalnych, które na swego patrona obrały Josepha von Eichendorffa i które do dziś prowadzą działalność wydawniczą. Większość z nich jest związana, również geograficznie, z miejscowościami znanymi z biografii poety, jak Wrocław, Nysa, Opole, Łubowice, Racibórz, Toszek czy Gdańsk, gdzie pisarz kontynuował rozpoczętą we Wrocławiu pracę nad nowelą *Z życia nicponia* (1826, wydanie polskie 1924, w przekładzie Kazimierza Karkowskiego 1975)<sup>2</sup>. Działalność towarzystw z Górnego i Dolnego Śląska oraz Śląska Opolskiego mająca na celu pielęgnowanie pamięci o Eichendorffie w wymiarze ponadregionalnym i lokalnym opisana została w podrozdziale o recepcji twórczości barona z Łubowic w prasie śląskiej po 1989 roku.

Zamysłem autora było zbadanie skali recepcji dokonań twórczych „ostatniego rycerza niemieckiego romantyzmu” w ciągu ubiegłych trzech dekad. Użytkownik bibliografii dostrzeże z pewnością nie tylko rozliczne przekłady poezji Josepha von Eichendorffa, ale też wiele innych istotnych osiągnięć tłumaczy jego poezji i prozy. Autor *Z życia nicponia* daje się poznać jako twórca wierszy lirycznych powstałych pod wpływem pieśni ludowych (wybór w języku polskim ukazał się w 1990 roku), a także jako zbieracz górnośląskich baśni i podań (wydanie polskie w 1991 roku).

---

2 Przekład zawarty w tomie *Niemiecka nowela romantyczna*. Wybór, wstęp i komentarz Gerard KOZIELEK. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975 (Biblioteka Narodowa. Seria 2. Nr 181).

Jak słusznie zauważa Andrzej Lam w przedmowie najpełniejszego wydania przekładu poezji Eichendorffa, *Wiosna i miłość* z 2004 roku, rocznica stulecia śmierci pisarza w 1957 roku w polskiej prasie właściwie się nie zaznaczyła. Jedynie w notatkach i artykułach drukowanych na łamach katowickich „Przemian” i poznańskiego „Przewodnika Katolickiego” upominano się o pamięć Eichendorffa i opiekę nad jego grobem na cmentarzu Jerozolimskim w Nysie. Za sprawą artykułów Ireny Sławińskiej, badającej ślady Eichendorffa na Śląsku („Przemiany” 1957), szkiców publicysty i pisarza Wilhelma Szewczyka (*Literatura niemiecka w XX wieku*, 1962 i 1964), studiów historyków literatury Mieczysława Urbanowicza (*Z dziejów literatury niemieckiej na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku*, 1964) i Mariana Szyrockiego (*Dzieje literatury niemieckiej*, 1969) rozpoczął się proces sytuowania twórczości poety i pisarza w kontekście niemieckiego romantyzmu, a jednocześnie rekonstruowania jego związków ze śląską ojczyzną. Celem kwerend bibliotecznych i poszukiwań w archiwach było przede wszystkim uzupełnienie treści zawartych w artykułach poświęconych recepcji twórczości Josepha von Eichendorffa po 1989 roku w Polsce: Haliny Białek (*Zur Eichendorff-Rezeption in Polen*, 1991), Andrzeja Lama (*Eichendorff 1788–1857*, 2007), Jerzego Pośpiecha (cykl *Materiały do dziejów recepcji Josepha von Eichendorffa*, 2007), Eugeniusza Klina (na przykład *Die Rezeption Joseph von Eichendorffs in Polen nach der Wende / Recepcja Josepha von Eichendorffa w Polsce po okresie przełomu*, 2011; *Interpretationen und Stellungnahmen. Ein Beitrag der polnischen Germanistik zu Joseph von Eichendorff*, 2011) oraz mojego autorstwa (*Joseph von Eichendorff w prasie górnośląskiej*, 2011; „*Joseph von Eichendorff Konversatorium. Zeszyty Edukacji Kulturalnej. Hefte für Kultur und Bildung*“ – *Versuch einer Bilanz / Próba bilansu*, 2013)<sup>3</sup>.

W zestawieniu prezentującym zasięg zainteresowania w naszym kraju Eichendorffem bibliografia przedmiotowa została rozszerzona o rozprawy

3 Z publikacji wydanych za granicą warto odnotować pozycje: Gerhard KOSELLEK: *Dichter der Provinz. Verkannt und vergessen*. Dresden: Neisse Verlag, 2018, zawierającą między innymi: IDEM: *Joseph von Eichendorffs sprachliche und literarische Bezüge zu Polen*, s. 88–135; *Die Eichendorff-Rezeption in Polen – ein Politikum*, s. 136–149; *Joseph von Eichendorffs Promemoria über die polnische Sprache im Schulunterricht. Aus dem Geheimen Staatsarchiv*, s. 150–181; Libor MARTINEK, Małgorzata GAMRAT: *Joseph von Eichendorff (1788–1857) a česko-polská kulturní a umělecká pohraničí / Joseph von Eichendorff (1788–1857) i czesko-polskie kulturowe i artystyczne pogranicza*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, KLP – Koniasch Latin Press, 2018, zawierającą między innymi: Grzegorz SUPADY: *Joseph von Eichendorff w Prusach i w Polsce*, s. 27–46; Elżbieta ZARYCH: *Ludowe, literackie i romantyczne w górnośląskich baśniach i podaniach („Oberschlesische Märchen und Sagen”) Josepha von Eichendorffa*, s. 75–94; Paulina KSIĄŻEK: *Joseph von Eichendorff i muzyka polska*, s. 127–149.

doktorskie, druki ulotne oraz pozycje dokumentujące recepcję twórczości poety w mediach. W przypadku ostatniej z wymienionych grup wzięto pod uwagę audycje radiowe, programy telewizyjne, informacje prasowe między innymi o filmach, festiwalach, koncertach, przedstawieniach, recytacjach poezji, występach muzycznych i wydawnictwach fonograficznych.

Bibliografia poświęcona obecności autora *Z życia nicponia* w książkach, czasopismach i mediach na przestrzeni ostatnich trzech dekad jest z założenia opracowaniem szczegółowym, lecz na pewno nie wyczerpującym. Ewentualny brak informacji o znaczących wydaniach, artykułach, przyczynkach i innych tekstach w części podmiotowej lub przedmiotowej, jak również o autorach przekładu, esejów, szkiców, rozpraw, opracowań krytycznych czy też artystach, muzykach, aktorach i reżyserach nie jest zamierzony, wiąże się ze specyfiką tego typu zestawień, które trudno kiedykolwiek uznać za zamknięte.

Przygotowując opracowanie, uwzględniono dane zawarte między innymi w katalogach i bazach: Biblioteki Narodowej, Deutsche Nationalbibliothek, Herder-Institut w Marburgu, Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT, MLA International Bibliography, Bibliografii Zawartości Czasopism Biblioteki Narodowej, Polskiej Bibliografii Naukowej, Polskiej Bibliografii Literackiej, Bibliografii Województwa Śląskiego, Bibliografii Biejącej Województwa Śląskiego, Bibliografii Województwa Opolskiego, Bibliografii Regionalnej Dolnego Śląska, jak również w archiwach wielu placówek badawczych, bibliotek, muzeów. Korzystano z zasobów dostępnych w internecie, w postaci cyfrowych archiwów prasowych, zbiorów publikacji, czasopism i gazet, umożliwiających przeprowadzenie dokładnych kwerend w ponad stu czterdziestu repozytoriach i bibliotekach cyfrowych w Polsce.

W opisach bibliograficznych, ujednoliconych w obrębie poszczególnych kategorii, zawarto dane pozwalające na łatwą identyfikację danego tekstu lub wydarzenia. Informacje dodatkowe zostały zamieszczone w nawiasach kwadratowych. W rozdziale dotyczącym czasopism tytuły periodyków zastąpiono skrótami, których wykaz znajduje się na końcu książki. W przypadku tekstów opublikowanych w internecie zrezygnowano z podawania dokładnego adresu URL, zdarza się bowiem, że taki adres ulega zmianie, wcześniej więc odnotowany nie kierowałby czytelnika do danej pozycji. Zamieszczono natomiast adres witryny internetowej, na której dany tekst został opublikowany, co jest informacją wystarczającą do odnalezienia właściwego pliku w zasobach archiwalnych czasopisma.